УДК 378.018.46:33

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-375-385](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-375-385)

Кінах Неля Володимирівна кандидат економічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології, Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, вул. Винниченка, 31, м. Луцьк, 43001, e-mail: nelyakinax@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9025-6514>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті визначено дефініцію «педагогічні умови» стосовно процесу формування професійно-педагогічного підприємництва педагога. У визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов, що сприяють формуванню підприємницьких якостей, дослідники акцентують увагу на необхідності врахування таких індивідуально-особистісних особливостей суб'єктів освітніх процесів, як: цілеспрямованість, організованість, мислення, пам'ять, мотиваційно-вольова сфера тощо. У дослідженні звертаємо увагу на те, що прагматична концепція підприємництва розглядає діяльність педагогів у сфері освіти не стільки як певний егоїстичний прояв прагнення до особистого збагачення, скільки як суспільно корисну і суспільно значиму працю. У сучасних педагогів є потреба в суспільному визнанні їхньої діяльності та її результатів, до того ж у процесі підготовки до такої діяльності є сенс мотивувати досягнення високих позитивних оцінок своєї діяльності з боку суспільства. На підставі аналізу наукових праць, вивчення педагогічної практики сучасних закладів післядипломної педагогічної освіти, результатів опитування педагогічних працівників, керівників закладів освіти, а також власного педагогічного досвіду визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя в системі неперервної освіти. Виходячи з цих міркувань, нами обґрунтовано необхідність: забезпечення інтеграції підприємницького змісту в освітній процес підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти; посилення практичної спрямованості процесу професійної підготовки, який ґрунтується на принципах варіативності та взаємозв'язку традиційних та інтерактивних методів, форм (формальної, неформальної та інформальної) освіти в ході підвищення кваліфікації учителів у системі післядипломної педагогічної освіти; реалізації програми спецкурсу «Формування підприємливості та ініціативності особистості» для педагогів закладів загальної середньої освіти. Визначено, що подальшої наукової розробки потребує педагогічна технологія формування професійно-педагогічного підприємництва учителів в системі неперервної освіти.

Ключові слова: педагогічні умови, професійний розвиток, підприємництво, професійно-педагогічне підприємництво, неперервна освіта.

Kinakh Nelia Volodymyrivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Vinnichenko St., 31, Lutsk, 43001, e-mail: nelyakinax@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9025-6514>

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ENTREPRENEURSHIP OF TEACHERS IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION

Abstract. The article defines the definition of "pedagogical conditions" in relation to the process of formation of professional and pedagogical entrepreneurship of a teacher. In defining and substantiating the pedagogical conditions that promote the formation of entrepreneurial qualities, researchers emphasize the need to take into account such individual and personal characteristics of subjects of educational processes as: purposefulness, organization, thinking, memory, motivational and volitional sphere, etc. The study draws attention to the fact that the pragmatic concept of entrepreneurship considers the activities of teachers in education not so much as a selfish manifestation of the desire for personal enrichment, but as socially useful and socially significant work. Modern educators have a need for public recognition of their activities and their results, in addition, in the process of preparation for such activities it makes sense to motivate the achievement of high positive evaluations of their activities by society. Based on the analysis of scientific works, study of pedagogical practice of modern institutions of postgraduate pedagogical education, survey results of teachers, heads of educational institutions, as well as their own pedagogical experience, pedagogical conditions for professional and pedagogical entrepreneurship of teachers in continuing education are determined and substantiated. Based on these considerations, we substantiated the need to: ensure the integration of entrepreneurial content in the educational process of teacher training in the system of postgraduate pedagogical education; strengthening the practical orientation of the training process, which is based on the principles of variability and interconnection of traditional and interactive methods, forms (formal, non-formal and informal) education in the course of teacher training in the system of postgraduate pedagogical education; implementation of the special course program "Formation of entrepreneurship and initiative of the individual" for teachers of general secondary education. It is determined that the pedagogical technology of formation of professional-pedagogical entrepreneurship of teachers in the system of continuous education needs further scientific development.

Keywords: pedagogical conditions, professional development, entrepreneurship, professional-pedagogical entrepreneurship, continuing education.

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни, які сьогодні відбуваються в освіті, активізують питання конкурентоспроможності педагога на ринку праці. Успішне вирішення цієї проблеми пов'язане з удосконаленням підготовки педагогів, їх професійної майстерності, культури. Фахівець у галузі освіти зобов'язаний здійснювати безперервну самоосвіту впродовж життя, набувати умінь, навиків оволодіння новітніми освітніми, інформаційними, комунікаційними технологіями; бути неповторною, яскравою особистістю та прагнути до втілення в собі людського ідеалу, що є однією з необхідних умов його успішної діяльності.

Нині неперервна освіта набуває неабиякого значення і користується все більшою популярністю. Зростає попит на подальше навчання, стажування, перепідготовку, отримання нової спеціальності після закінчення закладу вищої освіти, вдосконалення професійної компетентності тощо. Такий процес має бути зорієнтований, у першу чергу, на потреби особистості. Система післядипломної освіти має досить потужний потенціал щодо забезпечення та стимулювання неперервного особистісного й професійного розвитку педагогів, у тому числі в процесі курсової перепідготовки педагогічних кадрів. Однією з ключових умов успішності цієї системи є неперервне професійне самовдосконалення вчителів, спрямоване на постійний розвиток здібностей, набутої компетентності, поповнення практичного досвіду відповідно до змін, які відбуваються в суспільстві, забезпечення швидкої адаптації до нових вимог, що суттєво впливає на рівень їхньої педагогічної майстерності. Сучасна українська школа має бути зорієнтована на підготовку молоді з розвиненими здібностями і навичками імплементації особистісних професійно значущих якостей і схильностей для здійснення підприємницької функції. Для того, щоб педагог міг виховувати підприємливих, активних, соціально-адаптованих, відповідальних здобувачів освіти, він сам має бути наділеним цими якостями, володіти широким спектром знань, умінь і навичок у галузі підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовка педагогічних кадрів для системи вищої, післядипломної та загальної середньої освіти традиційно привертає увагу широкого кола науковців (Я. Болюбаш, А. Бойко, Н. Волкова, С. Гончаренко, О. Джеджула, І. Зязюн, Т. Іванова, І. Козубовська, В. Кравець, А. Кузьмінський, Г. Мешко, Н. Мойсеюк, Н. Ничкало, В. Поліщук, Н. Слюсаренко, О. Сорока, А. Степанюк, Т. Сущенко, І. Трубавіна, М. Фіцула, В. Чайка та ін.). Проблему розвитку підприємництва в Україні і світі та підприємницької компетентності суб'єктів освітнього процесу досліджують у таких тематичних напрямках: теорія та історія підприємництва в Україні і світі (Л.Єршова, Т. Лазанська, С. Прищепа, О. Романовський, Дж. Стонер, Р. Умеров, І. Цигилик, Й. Шумпетерта ін.); розвиток особистісних якостей

підприємця, зокрема формування підприємницької компетентності (Н. Акаєва, Л.Базиль, Г. Матукова, В.Орлов, Н. Побірченко, О. Проценко та ін.); викладання у закладах освіти підприємницької діяльності (Д. Айстраханов, З. Варналій, О. Климко, В. Колот, С. Мочерний та ін.). Проблема розвитку складових підприємництва досліджувалася зарубіжними (Дж. Мак-Клеланд, Р. Брокхауз, Р. Кійосаки, Дж.Флемінг, Р. Мітчел та ін.) та вітчизняними вченими (Л. Карамушка, О. Креденцер, С. Максименко, Ю. Пачковський та ін.). У зарубіжній науковій літературі і педагогічній практиці вивчення проблем розвитку підприємництва має досить тривалу історію. Масштабного розвитку явище підприємництва набуло з початку ХХ ст. На основі аналізу праць П. Друкера, А. Маршалла, Д. Рікардо, Ф. Хайека, Й. Шумпетера та ін. визначено характерні ознаки цього явища – ініціативність і самостійність, інноваційність і творчість, систематичність (регулярність, професійність, постійність) і ризикованість, юридична і соціальна відповідальність, цільове спрямування на одержання прибутку.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов формування професійно-педагогічного підприємництва як складової професійного вдосконалення педагога в системі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Процес удосконалення системи професійної підготовки вчителів утверджує нові підходи до організації неперервної освіти, стимулює використання інноваційних технологій, оновлення форм, методів, засобів навчання. Задля забезпечення цілеспрямованості й системності означеного процесу у педагогічній теорії і практиці використовують поняття «педагогічні умови». Ефективність формування професійно-педагогічного підприємництва як складової професійного вдосконалення педагога також залежить від спеціально створених у закладах післядипломної освіти педагогічних умов.

У словнику-довіднику з професійної педагогіки педагогічні умови ототожнюються з обставинами, за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [10]. Стосовно предмета нашого дослідження педагогічні умови визначаються як неподільна системна єдність заходів педагогічного процесу, що забезпечують ефективне досягнення учителями необхідного рівня сформованості підприємницької компетентності. Н. Іпполітова та Н. Стерехова, розглядають педагогічні умови як сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища, що впливають на особистісний і процесуальний аспекти педагогічної системи, сприяють її ефективному функціонуванню та розвитку [2].

В. Ворона визначає педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на рішення поставлених завдань, реалізація яких розвиває і спонукає інтерес до професійної діяльності вчителя [1].

О. Пехота під педагогічними умовами розуміє категорію, що визначається

як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, котрі об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети [7].

Л. Усанова презентує педагогічні умови як взаємозалежну сукупність заходів у педагогічному процесі, що забезпечує максимальний розвиток особистості [11].

Дослідники переважно розуміють під педагогічними умовами такі, що спеціально створюються в освітньому процесі з метою підвищення ефективності або реалізації певних інновацій. У педагогічних дослідженнях найбільше використовуються такі визначення педагогічних умов: система певних форм, методів, матеріальних чинників, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети; комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини освітнього процесу й особисті параметри всіх його учасників [5]; сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань [6].

У визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов, що сприяють формуванню підприємницьких якостей, дослідники акцентують увагу на необхідності врахування таких індивідуально-особистісних особливостей суб'єктів освітніх процесів, як: цілеспрямованість, організованість, мислення, пам'ять, мотиваційно-вольова сфера тощо. На думку Р. Кійосакі люди, які не мають досвіду і беруться за організацію власного бізнесу, часом відчують безпорадність і розгубленість, тому що звикли виконувати чужі розпорядження [3]. Навіть якщо така людина вирізняється викличним працелюбством, але не має досвіду в постановці цілей, плануванні своїх дій, вмінні визначати пріоритети і розпоряджатись своїм часом, а також визначати послідовність необхідних дій, то їй важко буде розраховувати на успіх у підприємстві. Ці навички так само важливі, як і вміння користуватися чековою книжкою, складати бізнес-плани й аналізувати фінансову звітність.

Підтримуємо погляди О. Романовського, що при визначенні стратегічних векторів та цільових настанов в освіті одним з ключових аспектів є набуття підприємницьких якостей педагогів. Саме підприємницький світогляд, відповідні підприємницькі типи поведінки та навички важливо розвивати в системі професійного розвитку вчителів, незалежно від того проявляють чи не проявляють вони здатність до підприємницької діяльності. «Підприємницька освіта, – зазначає науковець, – виховує здатність бути лідером, навчає і прищеплює ділові навички та якості, навчає способам, як правильно обирати та раціонально застосовувати технологічні інструменти для прийняття особистого та ділового рішення; формує вміння професійно спілкуватися в ролі слухача та доповідача на громадських і ділових зустрічах» [8].

Успішність професійного розвитку педагогів сьогодні та їх здатність до підприємницької діяльності залежить від їхньої активності, зацікавленості,

творчості, ступеня їхньої самостійності у прагненні й бажанні отримати високий рівень професійної кваліфікації.

З-поміж завдань підприємницької освіти, вчені актуалізують проблему формування економічного світогляду, усвідомлення необхідності завдань щодо збереження ресурсів, виховання шанобливого ставлення до будь-якого виду праці та трудової діяльності взагалі; вироблення вмінь творчо оперувати даними з усіх функціональних аспектів бізнесу та підприємництва, потрібних для прийняття поміркованих управлінських рішень [9]. Звертаємо увагу на те, що прагматична концепція підприємництва розглядає діяльність педагогів у сфері освіти не стільки як певний егоїстичний прояв прагнення до особистого збагачення, скільки як суспільно корисну і суспільно значиму працю. У сучасних педагогів є потреба в суспільному визнанні їхньої діяльності та її результатів, до того ж у процесі підготовки до такої діяльності є сенс мотивувати досягнення високих позитивних оцінок своєї діяльності з боку суспільства. Потрібно зазначити, що така потреба зумовлена не стільки формою альтруїзму і людинолюбства, скільки конфліктом інтересів педагогів на ринку освітніх послуг, конкуренцією між ними, який приводить до необхідності порівняння дій конкурентів і виявлення кращих. Переможцями у конкурентній боротьбі стають лише ті педагоги, які довели наявність у них конкурентних переваг.

Аналіз науково-педагогічних джерел показав, що для ефективного формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя в системі неперервної освіти необхідно створити педагогічні умови, які сприятимуть покращенню результатів професійної підготовки педагогів та забезпечуватимуть вдосконалення освітнього процесу в цілому.

Завданням інститутів післядипломної педагогічної освіти є відкрити для вчителя можливість бачення його власних перспектив і формування тих якостей, які забезпечать йому досягнення життєвого і професійного успіху [4]. Важливими в контексті дослідницького пошуку є наукові твердження щодо значення індивідуальної науково-дослідницької роботи вчителя стосовно формування педагогічного підприємства, що дають змогу інтегрувати професійний розвиток педагогів зі здійсненням ділової та творчої співпраці з комерційними структурами у сфері освіти; реалізації активної взаємодії комерційних структур із закладами освіти, що відкриває додаткові можливості для використання матеріальних і соціальних умов здійснення глибокої і різнобічної підготовки до підприємницької діяльності; застосування системного підходу до розробки програм спільної діяльності, що дає змогу підвищити науково-методичну обґрунтованість і результативність підготовки; забезпечення гнучкості та варіативності системи підготовки, яка відкриває простір для педагогічного пошуку, інновацій та саморозвитку, оперативного оновлення знань і соціального досвіду молоді.

До числа складових професійно-педагогічного підприємства вчителя відносимо:

- здатність до інноваційного мислення, уміння генерувати перспективні ідеї, перетворюючи їх у нові освітні технології з метою досягнення цілей та отримання прибутку;
- уміння здійснювати пошук нових ринкових можливостей для освітнього бізнесу;
- здатність працювати швидше та більше за межами запропонованих вимог і в умовах невизначеності;
- здатність оперативно оцінювати економічні й соціальні умови здійснення підприємницької діяльності;
- здатність розробляти бізнес-плани створення і розвитку нових освітніх організацій, напрямів діяльності, освітніх продуктів;
- здатність до прийняття рішень, готовність прийняти на себе відповідальність за наслідки рішень;
- здатність формулювати мету, перемикатися на альтернативну стратегію досягнення мети;
- розуміння суті проблеми і вміння знаходити новаторське вирішення проблеми у стандартних і нестандартних ситуаціях;
- уміння налагоджувати зв'язки, домовлятися, здійснювати комунікації з різними партнерами, укладати ефективні угоди;
- уміння контролювати використання ресурсів, забезпечувати оптимальний розподіл ресурсів між операціями і проектами;
- уміння створювати ділові та робочі мережі з різних учасників;
- здатність звертати на себе увагу;
- готовність ризикувати, вміння керувати ризиком;
- готовність до особистого і професійного саморозвитку;
- здатність до критичної оцінки особистих переваг і недоліків.

Представлений перелік складових професійно-педагогічного підприємництва вчителя уможливорює конкретизацію педагогічних умов спрямованих на накопичення практичного досвіду підприємницької діяльності.

Виходячи з цих міркувань, нами обґрунтовано необхідність:

- забезпечення інтеграції підприємницького змісту в освітній процес підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти;
- посилення практичної спрямованості процесу професійної підготовки, який ґрунтується на принципах варіативності та взаємозв'язку традиційних та інтерактивних методів, форм (формальної, неформальної та інформальної) освіти в ході підвищення кваліфікації учителів у системі післядипломної педагогічної освіти;
- реалізації програми спецкурсу «Формування підприємливості та ініціативності особистості» для педагогів закладів загальної середньої освіти.

Сучасна освітня реформа ґрунтується на інтегрованому підході – наближенні змісту освіти до цілісного сприйняття здобувачем освіти нової інформації. З урахуванням вищезазначеного однією з педагогічних умов нами було визначено інтеграцію підприємницького змісту в освітній процес

підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Педагогічна умова, яка визначає складники індивідуальної освітньої траєкторії професійного зростання педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти, що поєднує формальну, неформальну й інформальну форму дає можливість реалізувати навчання впродовж життя, що передбачає не тільки підвищення рівня професійного розвитку у ході курсів підвищення кваліфікації, а й організацію неперервної самоосвітньої діяльності з урахуванням індивідуальних професійних цілей, потреб, мотивів, інтересів педагога, а також мети і завдань освітньої політики. Таке поєднання видів освіти як процес і результат спрямоване на формування готовності вчителів до підприємництва, комплексних умінь, що стимулює практичне застосування знань у здійсненні професійної діяльності та виконанні професійних завдань.

Розробка та реалізація програми спецкурсу «Формування підприємливості та ініціативності особистості» для слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти також розглядається нами як педагогічна умова. Метою спецкурсу є систематизація, розширення та поглиблення комплексу знань про підприємництво як важливий чинник ринкової економіки, особливості його функціонування в Україні; формування умінь і навичок щодо організації та здійснення підприємницької діяльності в освіті, передачі набутого досвіду школярам; розвиток підприємницьких здатностей та якостей; виховання підприємницької культури. Внаслідок вивчення спецкурсу вчителі набудуть знання щодо: теоретичних аспектів формування підприємницьких налаштувань, що включають позитивне ставлення до підприємництва, усвідомлення соціальної відповідальності за результати підприємницької діяльності, внутрішню мотивацію до підприємництва та підготовки школярів до підприємницької практики; формування системних знань про основи підприємницької діяльності та методичні знання щодо навчання учнів підприємству; базових вмінь і навичок раціональної організації та здійснення підприємницької практики; формування підприємницьких якостей особистості. У результаті опрацювання спецкурсу вчителі повинні знати про: сутність, організаційно-правові форми та види підприємницької діяльності; умови та принципи здійснення підприємницької практики; специфіку малого підприємництва; технологію створення власного бізнесу в Україні; економічні засади функціонування освітнього підприємництва; маркетингову складову підприємницької діяльності; суть та структуру бізнес-планів; підприємницьку культуру та етику підприємця. Діяльнісний компонент при в процесі реалізації даної педагогічної умови має включати сформовану здатність до аналізу, відбору релевантної інформації, сформовані проектні, організаторські, управлінські та комунікаційні уміння і навички педагогів. В аспекті особистісно-рефлексивного розвитку продуктом навчальної діяльності будуть такі сформовані якості, як підприємливість, ініціативність, здатність ризикувати, приймати самостійні управлінські та організаційні рішення, сформованість

умінь самоаналізу, об'єктивної самооцінки та самокорекції самого вчителя.

Отже, за результатами проведеного експертного оцінювання обставин, що впливають на рівень професійної підготовки вчителів, та рейтингового оцінювання педагогічних умов формування професійно-педагогічного підприємництва, що найчастіше зустрічаються в наукових дослідженнях і методичних рекомендаціях вітчизняних і зарубіжних вчених, нами пропонуються такі педагогічні умови:

1. Залучення вчителів до розроблення планів підприємницької діяльності, відпрацювання навичок створення стартапів, бізнес-проектів з метою формування підприємницького мислення у процесі планування розвитку комерційних підприємств в галузі освіти та у співпраці з підприємцями.

2. Стимулювання позитивної мотивації до розвитку підприємництва педагогів у процесі підвищення кваліфікації та їх професійного становлення.

3. Розробка положення про створення лабораторії симуляційних ігор при інституті післядипломної педагогічної освіти для відпрацювання практичних навичок підприємницької діяльності в освітньому середовищі.

4. Застосування технологій імітаційного навчання та симуляційних ігор у межах реалізації персоналізованої освіти в умовах неперервного професійного розвитку педагогів.

Висновки. Успішність розв'язання комплексу питань щодо формування професійно-педагогічного підприємництва учителів безпосередньо залежить від створеної в процесі професійного вдосконалення системи визначених педагогічних умов: посилення позитивної мотивації до практики підприємництва та підготовки до самостійної господарської діяльності; досягнення цілісності та неперервності процесу формування підприємницької компетентності шляхом інтеграції змісту тем та спецкурсів, які пропонуються слухачам в закладах післядипломної педагогічної освіти в розрізі опанування комплексними знаннями як з основ підприємницької діяльності, так і методики формування означеної компетентності в учнів; формування у вчителів особистісних та професійно значущих підприємницьких якостей та здатностей засобами інноваційної навчальної підготовки; розробка та реалізація програми спецкурсу «Формування підприємливості та ініціативності особистості» для слухачів курсів підвищення кваліфікації.

Вказані педагогічні умови визначені нами на підставі аналізу наукових праць, вивчення педагогічної практики сучасних закладів післядипломної педагогічної освіти, результатів опитування педагогічних працівників, керівників закладів освіти, а також власного педагогічного досвіду. Вважаємо, що вони забезпечуватимуть інтеграцію педагогічних впливів на процес формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя. Водночас зауважимо, що, створюючи умови для формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя у процесі фахової підготовки, ми не претендуємо на можливість здійснення істотних соціально-педагогічних трансформацій в освітній галузі, але можемо сприяти формуванню уявлень про професійний

успіх і фахову майстерність вчителя, уможливити позитивні зміни у забезпеченні готовності до розвитку підприємницьких компетентностей, оволодіння підприємницькими навиками й уміннями. На основі аналізу виявлених педагогічних умов формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя обґрунтовано найефективніші форми і засоби роботи, а саме: розроблення планів підприємницької діяльності, створення бізнес-проектів і стартапів; використання ділових ігор, що імітують виробничі ситуації і формують особистісні та професійні якості підприємця-вчителя.

На наш погляд, до першочергових проблем подальшого дослідження педагогічних умов формування професійно-педагогічного підприємництва учителів належать наукове обґрунтування й конкретизація поняття «педагогічні умови формування професійно-педагогічного підприємництва учителів» з урахуванням досвіду зарубіжних дослідників та опрацювання принципів і методики вимірювання їх ефективності. Подальшої наукової розробки потребує педагогічна технологія формування професійно-педагогічного підприємництва учителів в системі неперервної освіти.

Література:

1. Ворона В. А. Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов в Украине как педагогическая проблема. В. Ю. Стрельников (Ред.), Теоретико-методические основы внедрения компетентностного подхода в высшей школе: коллективная монография с международным участием Харьков: Издательство «MONOGRAF», 2018, сс. 29–47.
2. Іполітова Н., Стерихова Н. Аналіз поняття «педагогічні умови»: суть, класифікація. // General and Professional Education. - 2012. - № 1. [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://genproedu.com/paper/2012-01/full_008-014.pdf
3. Кийосаки Р., Флеминг Дж. та Кийосаки К. Бизнес XXI века. Минск: Попурри 2014. - с. 79
4. Куриш Н. К., Унгурян І. К. Використання підприємницького змісту в організації освітнього процесу закладу освіти. // Економіка в школах України. № 8 (165) 2018, с. 20–25.
5. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови : на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів : СПОЛОМ, 2014. - 76 с.
6. Найн А. Я. О методологическом аппарате диссертационных исследований. // Педагогика.. № 5 1995, с. 44–49.
7. Пехота О. М. Освітні технології: навчально-методичний посібник. Київ К.: А.С.К., 2001. – 256с
8. Романовський О.О. Теорія і практика зарубіжного досвіду в підприємницькій освіті України: монографія. Київ: Деміур., 2002, с. 118
9. Рубин Ю.Б. Основы предпринимательства. Москва: Синергия 2016.- с. 145
10. Словник-довідник з професійної педагогіки / Ред.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса: Пальміра, 2006. - 272 с.
11. Усанова О. Н. Специальная психология: учебное пособие. Санкт-Петербург, 2008. - 395 с.

References:

1. Vorona, V. A. (2018). *Formirovanie professional'noj kompetentnosti budushhih specialistov v Ukraine kak pedagogicheskaja problema*. V. Ju. Strel'nikov (Red.), *Teoretiko-metodicheskie osnovy vnedrenija kompetentnostnogo podhoda v vysshej shkole* [Formation of

professional competence of future specialists in Ukraine as a pedagogical problem. V. Yu. Strelnikov (Ed.), Theoretical and methodological foundations of the implementation of the competence approach in higher education]. Har'kov: Izdatel'stvo «MONOGRAF» [in Ukrainian].

2. Ipolitova, N., Sterihova, N. (2012). Analiz ponjattja «pedagogichni umovi»: sut', klasifikacija [Analysis of the concept of "pedagogical conditions": essence, classification]. *General and Professional Education - General and Professional Education*, 1. Retrieved from http://genproedu.com/paper/2012-01/full_008-014.pdf [in Ukrainian].

3. Kijosaki, R., Fleming, Dzh., Kijosaki, K. (2014). *Biznes XXI veka [Business of the XXI century]*. Minsk: Popurri [in Russian].

4. Kurish, N. K., Ungurjan, I. K. (2018). Viktoristannja pidpriemnic'kogo zmistu v organizacii osvith'ogo procesu zakladu osviti [he use of entrepreneurial content in the organization of the educational process of educational institutions]. *Ekonomika v shkolah Ukraïni - Economics in schools of Ukraine* 8 (165), 20–25 [in Ukrainian].

5. Litvin, A. V. (2016). *Metodologichni zasadi ponjattja «pedagogichni umovi : na dopomogu zdobuvacham naukovogo stupenja [Methodological principles of the concept of "pedagogical conditions: to help applicants for a degree]*. L'viv : SPOLOM [in Ukrainian].

6. Najn, A. Ja. (1995). O metodologicheskom apparate dissertacionnyh issledovanij [On the methodological apparatus of dissertation research]. *Pedagogika – Pedagogy*, 5, 44–49 [in Russian].

7. Pehota, O. M. (2001). *Osvitni tehnologii [Educational technologies]*. Kiïv K.: A.S.K. [in Ukrainian].

8. Romanovs'kij, O.O. (2002). *Teorija i praktika zarubizhnogo dosvidu v pidpriemnic'kij osviti Ukraïni [Theory and practice of foreign experience in entrepreneurship education in Ukraine]*. Kiïv: Demiur [in Ukrainian].

9. Rubin, Ju.B. (2016). *Osnovy predprinimatel'stva [Fundamentals of entrepreneurship]*. Moskva: Sinergija [in Russian].

10. Semenova, A.V. (2006). *Slovník-dovídník z profesijní pedagogiky [Dictionary-reference book on professional pedagogy]*. Odesa: Pal'mira [in Ukrainian].

11. Usanova, O. N. (2008). *Special'naja psihologija: uchebnoe posobie [Special psychology]*. Sankt-Peterburg, [in Russian].